

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOSRPSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
ZAGREB, LISTOPAD 1962. GODIŠTE X

LINGVISTIČKOSTILISTIČKA ANALIZA SUVREMENIH KNJIŽEVNIH TEKSTOVA: ILUSTRACIJE

Krunoslav Pranjić

»Problemi proučavanja jezika i stila u suvremenih pisaca«, članak u dva dijela objavljen u 3. i 4. broju »Jezika« prošloga godišta, bio je više teorijski, problemski, pa je zbog takve svoje namjene i ostao bez nasušno potrebnih primjera za ilustraciju metode. On je imao tek načelno upozoriti na mogućnost i prijeku potrebu lingvističkostilističke analize tekstova suvremenih pisaca, te k tomu još da obavijesti u čemu se takva analiza iscrpljuje. Članak u ovome broju imao bi biti ta prijeko potrebna dopuna kojom bi se željelo pokazati, a to bolje uspije li se i dokazati, kako lingvističkostilistička analiza odista obuhvaća cijelu jezičnu oblast.

Prijeći na ovako zadani posao znači još i probirati uvjerljive i neprijeorne primjere za ilustraciju kako se to identificiraju, opisuju, komentiraju te zbog poređenja dovode u opreku različiti stilski postupci. Međutim, prije toga, još jednom valja istaći ovo: sa stajališta lingvističke stilistike ti se postupci estetski ne vrednuju!

1. Uz pojam lingvističke stilistike, shvaćene kao studij ekspresivnih i impresivnih vrednota svojstvenih različitim izražajnim sredstvima kojima raspolaže jezik, usko je združen termin stilističkih varijanata. A varijante su definirane kao različiti načini da se izrazi jedna te ista ideja, i nadalje definirane kao vezane uz izbor da se nešto između više mogućih načina kaže samo na jedan jedini.

Za ilustraciju upotrebe stilističkih varijanata na planu leksika neka posluže dijelovi teksta iz drame »Gospoda Glem-bajevi« Miroslava Krleže.

GLEMBAY

svečano s patosom sjećanja na zlatnu prošlost: Najсреtniji dan moga života bio je kada sam upoznao tu ženu!

LEONE

mutno, kao da govori sam sebi: Ja sam je upoznao onog istog zimskog jutра, kada se otrovala m a m a !¹

M a m a je ležala mrtva, a ova je žena došla s velikom kitom Parma-ljubičica i sa svojim maltezijskim pinčem Fifijem. Kakav raffinement! S jednim maltezijskim »pudlom« na ruci doći da vidiš svoju mrtvu suparnicu! A propos m a m i n e smrti! Što misliš ti? Da li se m a m a otrovala zbog dokaza ili zbog indicija?

A za opreku ovom primjeru evo jedan drugi iz istoga teksta:

GLEMBAY

Vidiš li, i u tome si Danielli! Ne govoriti istinu, to ste vi Daniellije- vi uvijek u stanju. Ali to priznati? Ne! Nikada! Pljunuti nekome u lice venecijanski, poniziti ga i zaprljati, to da, da, to je vama u krvi. Ali kada je riječ o konsekvencama, onda šutnja. Upravo takva bila ti je i m a t i !

Ili opet iz monologa istoga lica:

GLEMBAY

... Ja sam sedam godina nosio tvoju m a j k u na ovim svojim rukama, a nisam joj se približio nikada ni za jedan jedini milimetar.

I još posljednji primjer da zaokruži sve što potražuje namjena ove ilustracije:

BARUNICA CASTELLI

... Mene je vaš otac četiri godine mučio, on je meni četiri godine dosadivao, on je htio da se ustrijeli pred mojim očima, on je plakao na koljenima, ali ja nisam htjela skandala, ja zbog vaše g o s p o đ e m a j k e nisam htjela da se on rastane...

Sada, kada su već i grafički istaknute, nije teško pogoditi koje su to ovdje stilističke varijante posrijedi: m a m a, m a t i, m a j k a (g o s p o đ a m a j k a). Tradicionalno bi se reklo: pa to su sinonimi!

U povodu tih takozvanih sinonima već je na drugome jednom mjestu bilo posve opravdano ovako napisano:

»U gramatikama se češće spominju t. zv. sinonimi kao riječi istog značenja. Čovjek, koji svoj jezik osjeća, ne pozna sinonima. Već sama upotreba različitih glasova za tobože iste pojmove daje riječima i druge osjećajne nijanse, a prema tome i nešto drugačije značenje.«²

Leksički niz: mama, mati, majka (gospođa majka) samo je po svome pojmovnom (logičkom, intelektualnom) sadržaju isti; a nikako te riječi nisu isto po osjećajnoj (afektivnoj, emocionalnoj) obojenosti, nikako isto po ekspresivnom (u odnosu na autora nesvjesnom) i impresivnom (od autora namjerno odabranom) naboju koji sadrže; riječju: one su stilističke vrednote

¹ Sva su potcrtavanja u navodenim tekstovima moja, K. P.

² A. Barac: Veličina malenih, Zagreb 1947, str. 157.

par excellence. Stilist se tim vrednotama znade poslužiti u pravo vrijeme i na pravome mjestu.

U datome tekstu M. Krleža vrlo je fino iskoristio ove tradicionalno tzv. sinonime da pomoću njih istančano ocрта neke prelive u odnosima Leona sina, oca Glembaya i barunice Castelli, unutarne ih karakterizira, diferencira, pa čak i da čitaocu, upravo variranjem ovih identificiranih stilističkih varijanata, sugerira dojam i o odnosu navedenih lica iz drame prema osobi koja i ne postoji kao dramsko lice — gospođa Danielli, Leonova roditeljica. Leonovo sinovski nježno — m a m a, Glembayevo osorno — m a t i, ili afektivno indiferentno — t v o j a m a j k a, baruničino frazersko-kurtoazno — v a š a g o s p o đ a m a j k a, mada je svaki put isto, isto gledano sa stajališta pojmovnog sadržaja riječi, nikako nije isto kad se gleda na njihovu stilističku vrijednost i funkciju u tekstu. Tako bi pravo nasilje nad tekstom bilo kojim ih nesmotrenim slučajem međusobno pozamjenjivati.

Deskriptivni stilističar, lingvist, ovdje bi se mogao zaustaviti: identificirao je jedan stilski postupak — raznoliku i veoma nijansiranu upotrebu sinonima³; postupak je nadalje opisao, komentirao — i već je dosta učinio. Ostao bi eventualno jedan dugotrajniji posao: da se napravi statistički pregled takva stilskog postupka u najrazličitijim Krležinim tekstovima, da se vidi na koji je on način funkcionalan, da li je svuda jednako motiviran . . .

Već je i zbog ove prve ilustracije, a pogotovu zbog svih što će još slijediti, potrebno nešto reći u obranu ovakve analize. Svako raščlanjivanje književnoga teksta, pa i lingvističkostilističko, prema samome tekstu nasilan je posao.

Stara je istina i davnašnja književnoteorijska spoznaja da je umjetnina (ovdje je riječ o književnome djelu) neponovljiva cjelina, jedinstvo. Raščlanjivanjem mi nju razbijamo, rastućemo, pokušavamo doći do izvora njezina umjetničkog izraza sadržana u jeziku, da bismo rezultate takva raščlanjivanja ponovo integrirali u što potpuniji doživljaj umjetničkoga djela. I ma koliko da je taj posao doista nasilje, on je opravdan ovom svojom krajnjom svrhom. Jer inače razgovora o umjetnini ne bi moglo ni biti.

2. Pa ako već idemo redom držeći se rečenog da lingvistička (deskriptivna) stilistika, obuhvaćajući cijelu jezičnu oblast, ne zazire od tradicionalne gramatičke podjele u jeziku, ogledajmo onda j e d a n p r i m j e r i z f o n e t i k e j e z i č n o g i z r a z a (iz fonostilistike, kako se to još specijalnije kaže).

Primjer što je sada odabran za ilustraciju ide u prozodiju. (Fonetika jezičnog izraza toliko je široko područje da je u ovoj prilici nemoguće zorno demonstrirati sve što ona obuhvaća.) A prozodiju uzimamo kao zasebno nje-

³ Ostali smo i nadalje pri tradicionalnom terminu — sinonim, ali odsad stalno imajući na umu distinkciju što smo je istakli: da su sinonimi samo formalno riječi istoga značenja. Uostalom, u svakom znanstvenom terminu važniji je sadržaj koji pod njim razumijevamo od samoga imena; jer termini su ionako konvencija.

zino poglavlje i pod tim terminom razumijevamo: akcenat, tonove, intonaciju i kvantitet. Primjer će biti iz pjesničkoga teksta i upozorit će svega na dva prozodemska elementa: akcenat i kvantitet. Ima u jednoj pjesničkoj zbirci Dobriše Cesarića⁴ pjesma u prozi s naslovom: »Mladić na uglu«. U njoj su ovi stihovi s početka i sredine:

Već pò sata stoji mladić na uglu. Već je po treći put — gledajući u dubinu ulice — zamijenio djevojku, koju očekuje, sa drugom.

Kao što se more po obali razlijeva i povlači — tako u nj uđe radost, kad pomisli, da ju je među prolaznicima otkrio, a povuče se, kad vidi, da se je prevario. Nje nema i on se osjeća smiješan.

Pitanje što se sada nameće jeste: kako akcenatski realizirati ovdje grafički istaknute riječi: r a z l i j e v a, p o v l a č i, u đ e, p o v u č e — da to dočara svu puninu doživljaja koje one u svom kontekstu potencijalno nose? Jedino prema ortoepskoj normi suvremenoga književnog jezika; jedino tako ako u interpretaciji i doživljavanju pjesme želimo sačuvati onu misaonu i emocionalnu sadržinu koju ovaj tekst, s ovim riječima, i upravo po ovim riječima objektivno sadrži; dakle: r à z l i j e v ā, p ò v l ā č i. Realiziranjem u književnom jeziku obvezatnih prezentskih dužina, realiziranjem, pogotovu, obiju dužina u riječi p ò v l ā č i (gdje je prva dužina na slogu -lā- ostala kao kompenzacija za gubitak mjesta dugog uzlaznog akcenta iz infinitiva: povlačiti, pòvlāčim, akc. tip jednáčiti); jedino dakle striktnim realiziranjem ovih prozodemskih elemenata postiže se i rekreira pun misaono-emocionalni doživljaj teksta budući da nam te dužine upravo kao sugeriraju, stvaraju fizičku predožbu sporog razlijevanja i povlačenja mora i duševnog stanja onoga mladića na uglu. Mogu se pobrojani glagoli fonetski realizirati provincijalno, dijalekatski, razgovorno — i bez rečenih obvezatnih dužina, ali dojam toga teksta u takvu bi slučaju tek možda po svom smislenom sadržaju ostao isti, ali nikako ne bi bio potpun ne obuhvaćajući sve nijanse jezičnog izraza. A šta je s onim u đ e? Akcenatski, ovaj je glagolski oblik moguće dvojako realizirati: kao 3. lice singulara prezenta, i kao 3. lice singulara aorista. Morfološki (po obliku) ova se dva vremena u tom licu — ne razlikuju. Ali distinktivnu (razlikovnu) funkciju ovdje imaju prozodemski elementi: akcenat i dužina. Akcenatski realiziran kao prezent, ovaj bi oblik bio ovako označen: úđē; realiziran kao aorist: úđe. Ostaje čitaocu ili interpretatoru da odluči o izboru. U svojoj interpretaciji sâm bih optirao za aoristni oblik: úđe; za ovaj oblik jer ima kratak drugi slog (-đe), i to kao opreku dužinama u oblicima rāzlijevā i pòvlāči, i kao upotpunjavanje misaono-emocionalne slike: radost je u mladića ušla samo kao trenutak, pa neka se ta trenutnost radosti reflektira i u jezičnom izrazu — u aoristu kao vremenu kojemu je prva sintaktička funkcija da izražava trenutne prošle radnje, u

⁴ Vidici srca, Zagreb 1931.

aoristu koji ortoepski nema obvezatnih dužina na završnom slogu. Isto tako i p ò v ũ ĉ e (3. l. sing. aorista). Radost je ušla u mladića na trenutak, ali se isto tako brzo i povukla. Pa neka onda i jezični izraz što vjernije odrazi tu psihičku realnost!

I opet je identificiran jedan stilski postupak: doživljaj što nam ga pjesnički tekst pruža temelji se na dosljednom realiziranju prozodemskih elemenata, u navedenom primjeru dvaju: akcenta i dužine. Stilističar (lingvist) je obavio svoje: utvrdio postupak, opisao kako on funkcionira u pjesničkom kontekstu; pokazao: za potpun misaono-emocionalni doživljaj datoga pjesničkog teksta nadasve je relevantno respektiranje pokazanih prozodema, jer tek realizirani oni otkrivaju sve nijanse jezičnog izraza. Njega se slobodno može ne ticati estetsko vrednovanje pjesme kao cjeline jer njegova ga zadaća na to ne obvezuje: on se ne udaljuje od istraživanja objektivnih jezičnih činjenica. To će učiniti stilističar literat, književni kritičar; učinit će to možda to sigurnije i to objektivnije upravo zahvaljujući podacima što mu ih je iznio stilističar lingvist.

Sve su to sitni jezični detalji, ali poslije ove male analize, mislim, očito je: detalji prevažni za valjanu interpretaciju teksta. Lingvističkostilistička ekspertiza teksta (bez pretenzija govoreći ekspertiza) mukotrpan je posao koji zahtijeva i poznavanje jezične teorije i poznavanje jezične norme. Jedno je pouzdano: što je to poznavanje preciznije i šire, ekspertiza je to efikasnija i svrhovitija.

Na ovo se vezuje jedno veoma opravdano pitanje: koliko je književni stvaralac svjestan ili nesvjestan svih jezičnih nijansi što ih mi otkrivamo u njegovoj umjetnini, koliko ih on racionalno eksploatira u stvaralačkom činu? Upuštanje u raspravu i potragu za kategorički definitivnim i pouzdanim odgovorom na ovo jako zamršeno pitanje iz psihologije umjetničkoga stvaranja daleko bi odvelo, a do rezultata teško da bi dovelo. Sigurno je: ne znam kako vanredna lingvistička formacija ni od koga ne može napraviti pjesnika, kao što opet ni vrstan pjesnik ne mora biti dobar jezični tumač i analizator tuđe, pa čak ni svoje umjetnine.

3. Primjer lingvističkostilističke analize iz oblasti morfologije jezičnog izraza (morfonostilistike).

Poznata pjesma Tina Ujevića »Svakidašnja jadicovka« završuje ovim trima tercinama:

Gorak je vijenac pelina,
mračan je kalež otrova,
ja v a p i m žarki ilinštak.

Jer mi je mučno biti slab,
jer mi je mučno biti sam
(kada bih mogo biti jak,

kada bih mogo biti drag)
no mučno je, najmučnije
biti već star, a tako mlad!

Ja vapim žarki ilinštak. (Ilinštak = mjesec srpanj.) Sukobljavamo se s nesvakidašnjom vezom riječi: v a p i t i š t o. Od neprelaznoga glagola s instrumentalnom rekcijom⁵ u normalnoj distribuciji (raspodjeli) ovoga glagola: *vapiti za kim ili za čim* — pjesnik je načinio prelazan glagol s objektom u akuzativu. Pjesnička sloboda. Jezično stvaranje. Po analogiji prema tolikim drugim prelaznim glagolima što postoje u jezičnom sustavu, neznatnom intervencijom u vezu među riječima, sitnom preinakom u glagolskoj rekciji pjesnik je postigao neuporedivo dublji dojam, jaču emocionalnost nego da je stih ovako neekonomičan i neizražajan: ja vapim za žarkim ilinštakom — kakav bi bio da je u njemu glagol prema svojoj normalnoj distribuciji u jeziku: neprelazan s instrumentalnom rekcijom.

U »Konjicu bez konjika« Jure Kaštelana 4. odsječak počinje ovako:

Iščupajte mi srce
 Usko mu je u grudima.
 Iskopajte mi oči
 Neka putuju ljudima.
 Neka viču krvavu korotu
 On je živ
 On je živ

Neka viču krvavu korotu. U svome prvom i osnovnome značenju (grakati, derati se, drijeti se, galamiti) v i k a t i je neprelazan glagol, a prelazan je tek uz prijedložku rekciju: v i k a t i na k o g a i l i na š t o. I ovdje je promjenom glagolske rekcije, tim prijetvorom neprelaznoga u prelazni glagol s objektom u akuzativu — proširen smisleni sadržaj riječi a intenzificiran afektivni; jezični izraz u pjesničkom kontekstu postao je kudikamo impresivniji.

U oba navedena primjera, Ujevićevu i Kaštelanovu, identificiran je isti jezični zahvat: promjena glagolske rekcije; učinak te promjene, vidjelo se ili barem osjetilo, nadam se, bio je sadržajno obogaćivanje pjesničkog izraza, njegovo intenziviranje, produbljivanje doživljaja postignuto razmicanjem međā koje sapinju jezični izraz u njegovoj normalnoj distribuciji u jeziku.

U istu kategoriju išao bi jedan drugi stilski postupak, opet u vezi s glagolom, probran iz Krležina »Velikog meštra sviju hulja«:

... Hoću da se razvijem! Da saznam sebe. I ništa me se ne tiče ni zemlja u kojoj sam se rodio, ni narod kome samo jezično pripadam, ni globus na kome sam se dogodio bez svoje vlastite inicijative, pak prema tome i bez svoje moralne lične odgovornosti! Ja sam posljednji smisao svih tih predrasuda, što se zovu zemlja i narod i zvjezdani poredak...

... g l o b u s n a k o m e s a m s e d o g o d i o! Ponajprije: konstatacija jezične činjenice: ovdje je defektan glagol d o g o d i t i s e poprimio

⁵ slaganje glagola s određenim padežom, prijedlogom ili imenicom.

lični oblik za 1. lice jednine. (Da usput provjerimo te prenesemo potvrde: u Vukovu rječniku stoji — dogoditi se, dogodi se; u Ristić-Kangrginu — dogoditi se (v. desiti se). Dok pod desiti se ima primjera ličnoga glagolskog oblika za 1. lice: ja sam se baš tu desio, pod dogoditi se nema nijednoga, već su samo potvrde bezlične upotrebe toga glagola: to se tamo dogodilo, ako se dogodi da ga gde nađem, šta se dogodilo i t. sl. U hrvatskosrpskome toliko je refleksivnih glagola s ličnim oblicima za sva lica. Tako i nije bilo teško analogijski od defektnog, bezličnoga glagola napraviti lični oblik. U Krležinoj inačici upotrijebljen, glagol dogoditi se u navedenom kontekstu dobiva i nova značenja: roditi se, postati, nastati... Ali zamislimo koju od ovih zamjena uvršteni u tekst: ... globus na kome sam se rodio (ili: postao, ili nastao...) bez svoje vlastite inicijative?! Svaka od ovih pojmovno mogućih pretpostavljenih zamjena po snazi izraza inferiorna je originalnoj verziji: dogoditi se ovdje nezamjenjivo pristaje uz misaono-emocionalni sadržaj konteksta; glagol dogoditi se po svojoj defektnoj, bezličnoj raspodjeli u jeziku upravo znači eliminiranje subjekta u događanju (nije subjekt ovdje uzet u gramatičkom, već u psihološkom smislu), a ta se značenjska nijansa prenosi i kad je defektan glagol pretvoren u glagol s ličnim oblikom za 1. lice, kad je dakle psihološki subjekt izvan radnje postao i gramatički, nosilac radnje. Ta nijansa u glagolu dogoditi se: da se događanje zbiva izvan subjekta, nezamjenjivo se vezuje uza sadržaj ostatka rečeničnog segmenta: bez svoje vlastite inicijative. Ovaj se impresivni jezični izraz mogao postići jedino na način kojim se poslužio Krleža: »razbezličnjem« glagola, tj. već spomenutim prijetvorom defektnog, bezličnog glagola u glagol s ličnim oblicima.

4. I posljednje: primjer lingvističkostilističke analize s područja sintakse jezičnog izraza. Primjer će taj biti samo s jednog dijela golemoga područja što ga obuhvaća sintaksa: iznijet će nešto o tehnici glagolske predikacije na temelju ulomaka iz po jednog esejističkoga i beletrističkog teksta Miroslava Krleže.

U svome polemički intoniranom eseju »O malograđanskoj ljubavi spram hrvatstva«⁶ Miroslav Krleža piše ovako:

... Nema Hrvatsva, koje je u stanju da pomiri hrvatskoga kmeta sa hrvatskim grofom. Ja, dakle, Hrvatstvo biskupa i grofa Draškovića ne priznajem za svoje Hrvatstvo, i takvo feudalno Hrvatstvo stoljećima kulturno jalovo, a politički parazitsko i renegatsko, ja izrazito poričem, što još uvijek ne znači i da sam ja negator Hrvatsva kao takvog i kao da biskup i grof Drašković ima monopol na svoje biskupsko i grofovsko hrvatstvo, a ja na svoje pučko i narodno nemam.

U normalnom redu riječi u hrvatskosrpskoj rečenici njezini se dijelovi najčešće nižu ovako: subjekt, predikat, objekat, dodaci. U citiranome pri-

⁶ Književna republika, god. III, br. 6. od 1. prosinca 1926.

mjeru, u posljednjem njegovu segmentu uočavamo odstupanje od toga reda; inverzija među riječima: predikat (nemam) rastavljen je od subjekta (ja) i prebačen na sam kraj. Pri ovoj, kao i pri svakoj drugoj inverziji, pretpostavimo li fonetsku realizaciju teksta, interveniraju govorne vrednote⁷. One su uvijek znak afektivnosti kad su popratna pojava inverzije među dijelovima rečenice. Tako se posljednji segmenat citiranoga primjera fonetski mora realizirati ovako: . . . a ja na svoje pučko i narodno . . . NEMAM. Mora tako po unutarnjem diktatu misaono-emocionalnog sadržaja čitavoga konteksta: s obvezatnom pauzom ispred n e m a m, u tekstu inače ničim grafički neoznačenom, s logičkim akcentom, tj. pojačanim intenzitetom na NEMAM, glagolskom predikatu prebačenom na posljednje, jako mjesto u rečenici, s usporenim tempom.

A »jako« mjesto u hrvatskosrpskoj rečenici, mjesto vrlo pogodno za isticanje, jeste i prvo. U romanu »Na rubu pameti« od istoga autora na str. 191.⁸ rečenica počinje glagolskim predikatom:

... *Otputovala* je Vanda na sprovod svoje sedmogodišnje djevojčice, momentano, prvim brzim vlakom, a ja sam znao, da je otputovala konačno i da se više ne će vratiti.

U afektivno indiferentnom redu riječi, u gramatičkom, normalnome redu ova bi rečenica počinjala banalno i neizražajno: Vanda je otputovala na sprovod svoje . . . I ope^t: po diktatu misaono-emocionalnog sadržaja ovaj se početak mora fonetski realizirati ovako: OTPUTOVALA je Vanda . . . gdje je u prvoj riječi registar visoko podignut, a odmah se poslije nje spušta na srednji, normalni. A time što je glagolski predikat na prvome mjestu, što je podignutim registrom istaknut, dočarava se hitrost i definitivnost onoga o t p u t o v a l a j e, potpomognuto onim kasnije dodatim m o m e n t a n o.

Ovdje je bilo riječi o fonetskoj realizaciji teksta, o obvezatnoj intervenciji govornih vrednota u afektivno poredanim rečeničnim dijelovima. Uпитat će se tko opravdano: pa sve se ovdje zaključuje na temelju pisanoga, ne govorenog teksta, a govorne vrednote mogu biti samo popratna pojava fonetski realizirana, izgovorena teksta! Jest, ali s fonetskoga stajališta sve što je napisano uzima se da ima tendenciju da bude i fonetski realizirano. Stoga se i na temelju pisanoga a čitanog (makar samo i u sebi čitana) teksta može govoriti o fonetskom njegovu realiziranju, o realiziranju govornih vrednota, inače vidljivo karakterističnih samo za govoreni jezik.

Posljednja dva citirana primjera upozoravaju nas na jedan osoben stilski posvupak na planu sintakse jezičnog izraza: inverziju glagolskoga predikata i njezinu funkciju u tekstu. Uzimajući posljednje (ili prvo) mjesto u

⁷ govorne vrednote: intonacija (visina glasa), registar (relativna visina na kojoj se realizira intonacija), intenzitet (jačina), tempo (brzina) i pauza (stanka).

⁸ u izdanju Zore, Zagreb 1960.

rečenici, takav zahvat narušava jezičnu normu (da predikat dolazi obično na drugo mjesto, odmah za svojim subjektom) i mi ga identificiramo kao jedinicu stilskog zahvata, kao stilem. A postojanje norme upravo se izvrsno dopunjuje s njezinim narušavanjem u stilističke svrhe. S gledišta ove svrhe moglo bi se upravo reći: da norma ne postoji, valjalo bi je izmisliti kako bi se mogla narušavati. Jer da norma ne postoji, norma u jeziku za koju se pretpostavlja da kodificira neizražajni, neafektivni način izražavanja, ne bi moglo biti stilemskih odstupanja u stilističke svrhe. A kad bi odstupanja postala prečesta, postala bi sama normom, postala bi neizražajna, stilemi kao jedinice stilskog zahvata morali bi postati onim što je prije bila norma. U tom »vječnom« krugu u jeziku će zacijelo uvijek postojati dijalektička opreka između izražajnog i neizražajnoga, između respektiranja norme i odstupanja od nje.

I zaključak: skrupulozno i znalački vođena, ligvističkostilistička analiza književnih tekstova približit će nas spoznaji istine o ispitivanom djelu. Time se ta analiza najbolje potvrđuje i opravdava.

AKCENAT NEKIH PREZIMENA U PRAVOPISU HRVATSKO-SRPSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

Uladimir Babić

Od relativno maloga broja prezimena historijskih ličnosti koja su ušla u Pravopisni rječnik ima ih nekoliko pogrešno akcentovanih. Na str. 391. u drugom stupcu stoji: kònc̄ar, -ára, vok. kònc̄aru i -āre; Kònčār, -āra, vok. -āru i āre (prezime); končárev i končárov (prema kònc̄ar); Kònčārev i Kònčárov (prema Kònčār). Međutim, akcenat prezimena Končar isti je kao i imenice končar, vokativ je samo Kònčaru, a pridjev samo Končárev (K. Kraj, odakle je rodod Rade Končar). Interesantno je da ARj. ima to prezime iz Srbije u obliku Kònc̄ar i samo Končárev Kraj. Isti je slučaj npr. i s imenicom crèvār koja služi i kao prezime (Crèvārska Strana kod Gline odakle je bio rodod pokojni zagrebački profesor Crèvār). Akcenti Kònčār i Crèvār (pa i Kònčar, Crèvar) zagrebački su akcenti, kao i u prezimenima Čèlāp, -āpa, Kòrāć, -āća ili Čèlap, -apa, Kòrać, -āća, koja imaju štokavski akcenat Čèlāp, -āpa, Kòrāć, -āća. Tako se akcentuju i mnoga druga prezimena na -ac: Bārāć, Bùrsāć, Bambùrāć, Māslāć i druga.

Otkuda u Zagrebu kratki silazni akcenat mjesto kratkoga uzlaznog na tolikim prezimenima? Razlog je sasvim prost: zagrebački kajkavski govor